

Inrichting Bastion Groningen te Willemstad

REDscape Landscape & Urbanism, Daf-Architecten
Eindrapport

10 december 2019
in opdracht van de Gemeente Moerdijk

Patrick Mc Cabe (landschapsarchitect) & Catherine M.N. Visser (architect)

REDscape Landscape & Urbanism en DaF-architecten

- 1. Introductie**
- 2. Ontwerp**
- 3. Totaalontwerp**

I. Introductie

Achtergrond en planvorming

De gemeente Moerdijk heeft een belangrijk Nederlands erfgoed in eigendom en beheer: de verdedigingswerken van Willemstad en Klundert. De gemeente beschouwt dit bezit als een groot voorrecht en legt er eer in om het in stand te houden en toegankelijk te maken voor huidige en toekomstige generaties.

Uit de 2018 door de gemeenteraad aangenomen Visie op de verdedigingswerken van Klundert en Willemstad kwam Bastion Groningen als een van de belangrijkste onderdelen naar voren. De belangrijkste functie van de vesting Willemstad was beheersing van het Hollands Diep. Geen schip kon ongezien het land binnenvaren. Daartoe stond het zwaarste geschut altijd op bastion Groningen (en Gelderland) dat zo de hele waterweg kon bestrijken. Op dit moment springt het bastion er voor bezoekers en inwoners nauwelijks uit. Het is slecht vindbaar en het belang van de plek blijkt nauwelijks uit de huidige inrichting.* In haar Visie op de Vestingwerken heeft de gemeente Moerdijk na een brede consultatie met bewoners en lokale partijen het bastion als een belangrijke plek, een parel, benoemd met veel verbeteringspotentieel. Zowel de toegankelijkheid, de

leesbaarheid van het erfgoed als ook de ontwikkeling van voorzieningen zijn belangrijke verbeterpunten. Want ook al grenst het bastion aan de binnenhaven van Willemstad met een fantastisch uitzicht over de stad, de waterkant, de havens en het Hollandse Diep, toch wordt het bastion weinig gebruikt en bezocht. Het ligt er verscholen bij. Landschapsarchitecten REDscape Landscape & Urbanism en DaF-architecten zijn door de gemeente Moerdijk en de stadstafel uitgenodigd om een nieuw masterplan voor het bastion te ontwikkelen om het zichtbaarder en toegankelijker te maken en om de locatie te activeren.

Een korte geschiedenis

Bastion Groningen is een van de zeven bastions in de in 1583 aangelegde vesting Willemstad. Samen met Bastion Gelderland werd Bastion Groningen in 1602 aan de vestingwerken toegevoegd. Ze dienden niet alleen om de haveningang van de stad te verdedigen maar speelden ook een sleutelrol in de verdediging van het Hollands Diep. Door hun ligging op de grens tussen zee en land waren beide bastions blootgesteld aan getijdeninvloeden en zout water. Daarom kregen ze ter

versterking een buitenbekleding in baksteen. Het ontwerp van Bastion Groningen is in de loop van de geschiedenis verschillende keren aangepast aan de nieuwste technologische ontwikkelingen op het gebied van geschut en militaire verdediging. Zo zijn er geschutplaatsen en een munitie depot bijgebouwd.

Opdracht

De gemeente Moerdijk heeft het de bureau combinatie REDscape Landscape & Urbanism en Daf-Architecten gekozen om een plan kan maken voor de inrichting van bastion Groningen. Uitgangspunten van de opdracht zijn:*

- Het historisch belang en de geschiedenis van het bastion komt duidelijk naar voren bij de inrichting. De belangrijkste functie was het blokkeren van de scheepvaart naar Holland.
- De inrichting help een bezoeker inzicht te krijgen in functie, gebruik en geschiedenis van het bastion.
- Er is een duidelijke verbinding en samenhang met de binnenhaven.
- De inrichting nodigt van een afstand al uit tot bezoek, het

maakt bezoekers nieuwsgierig.

- Het bastion is goed toegankelijk voor bezoekers, ook minder validen.
- De inrichting stimuleert bezoekers langer op deze plek te blijven.
- Vanaf de mogelijk te realiseren cruiseterminal is het bastion goed zichtbaar en bereikbaar.
- Het ontwerp komt tot stand in nauw overleg met inwoners en ondernemers, in ieder geval de stadstafel en heemkundekring.
- Uitdrukkelijk rekening houden met de jongere bomvrije onderkomens (bunkers) op het bastion (vandalisme gevoelig, blijven niet toegankelijk).
- Het bastion is een rijksmonument waarvan de vorm, cultuurhistorische waarden en historische elementen bewaard moeten blijven.
- Het bastion kent een laag onderhoudsniveau.
- De inrichting is duurzaam, o.a. met gebruik van biobased materiaal.

Doel

Dit plan voor de inrichting van Bastion Groningen heeft tot doel de verblijfskwaliteit, belevenis en begaanbaarheid het Bastion als onderdeel van de vesting van Willemstad, tot stand te brengen in een veranderend landschap van lokale ontwikkelingen. In het plan moet de ruimtelijke en historische kwaliteiten van het landschap worden verhelderd zoals het voor de bezoeker als een inzichtelijk narratief van de plek kan dienen. Er moet een nieuwe ruimtelijke laag aan de oorspronkelijke structuur van het bastion worden toegevoegd zonder de historische kwaliteiten aan te tasten. Hierdoor kan het bastion op de huidige behoeftes inspelen en als plek beter benut worden in de toekomst.

Draagvlak

Draagvlak is het sleutelwoord in de aanpak en de organisatie van de opgave voor Bastion Groningen te Willemstad. Voor het ontwikkelen van draagvlak is het lokale niveau van groot belang. Er is daarom gekozen voor een benadering van onderaf. Om draagvlak te vinden is er aansluiting gezocht bij lokale vertegenwoordigers: lokale bewoners en bedrijven, historische verenigingen zoals de Heemkundige Kring Willemstad, de havenmeester, en de gemeente Moerdijk. Daarnaast zijn ook experts van de De stichting Menno Van Coehoorn geconsulteerd. Door middel van meerdere workshops en

locatiesbezoeken tussen juni en december 2019 is de visie voor de inrichting van het bastion stap per stap tot stand gebracht. Er zijn ook diverse gesprekken met projectleiders georganiseerd om rekening te houden met de omliggende ontwikkelingen en waar mogelijk te integreren in het totaalontwerp. Ten slotte het resultaat is bij het dorpsoverleg ter beoordeling aan het brede publiek gepresenteerd.

Resultaat

Het resultaat is een door bewoners en bedrijven gedragen ontwerp voor inrichting van bastion Groningen, inclusief kostenbegroting voor realisatie van het ontwerp, dat de geschiedenis en het historisch belang van het bastion zichtbaar en beleefbaar maakt, en aantrekkelijk is voor een groot publiek. Het resultaat is in de vorm van een ontwerpboek en een poster beeldend opgeleverd.

Historische gelaagdheid

De plantekeningen van 1865 en 1885 zijn de belangrijkste referenties. Het bastion is het resultaat van gewijzigde inzichten in militaire defensie. Hier zijn de verschillende lagen van de geschiedenis nog te zien. Deze gelaagdheid naar boven brengen door structuren helder te maken is ons doel.

Samenvatting ontwerp

Om het bastion beter te verbinden moeten de toegangen tot het bastion vanuit het stadscentrum en vanuit de haven aangepakt worden. Dit gebeurt door de padenstructuur aan te passen en een aanlegplaats voor boten te creëren. Zichtlijnen en de herkenbaarheid van het bastion versterken we door de hagen weer in lijn te brengen met de historische militaire camouflagebeplanting. Andere haagdelen worden volledig verwijderd om het bastion duidelijk zichtbaar te maken vanuit het stadscentrum. Routes zijn ontworpen als gedekte wegen om de historische kwaliteiten van het bastion duidelijk weer te geven.

Op het bastion zijn de paden verbreed om ze beter bruikbaar te maken voor bezoekers en het profiel van de wal te herstellen. Het interieur van het bastion is omgevormd tot een verblijfsruimte waar ook culturele activiteiten kunnen plaatsvinden. Een Terre Plein (vlakke grond) werd gedefinieerd om een flexibel gebruik in het bastion mogelijk te maken. De militaire gebouwen (munitiegebouw en schuilplaatsen) hebben we bestudeerd op de mogelijkheden voor nieuw gebruik. Het team stelt voor ze als (niet toegankelijke) tentoonstellingsruimte te gebruiken.

Bestudeert moet worden of voorzieningen toegevoegd kunnen worden (zoals water, elektriciteit en wc's) om de flexibiliteit van het fort in de toekomst te vergroten. Een panoramatafel op de werken aan de monding van de haven zorgt voor een visueel accent, oriëntatiepunt en een verblijfsplek aan het eind van de wandeling. Hier wordt de oorspronkelijke functie van de bastions toegelicht in woord en beeld.

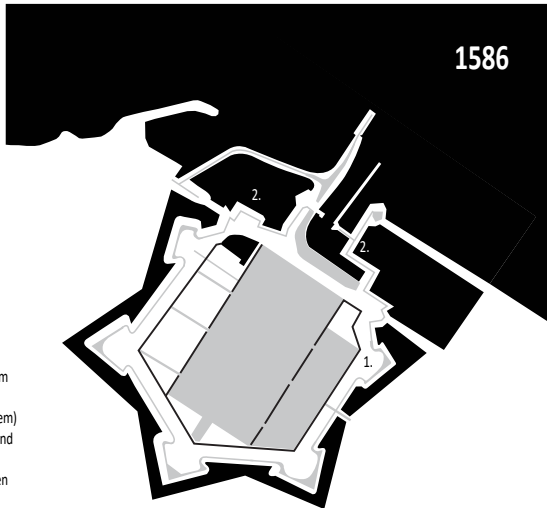
De ruimtelijke haalbaarheidsstudie naar een fysieke verbinding tussen de bastion Gelderland en Groningen heeft uitgewezen dat dit te ingrijpend en verstorend is voor de erfgoedwaarde en de havenfunctie. Een nieuwe ingang ter hoogte van sluis naast de scheepwachterswoning en molen is daarentegen wel haalbaar en zal de bereikbaarheid van het bastion sterk verbeteren. Hiermee wordt tevens de karakteristieke sluis onderdeel van een publieke wandeling. Er is besloten om deze verbinding niet te realiseren. Een kansrijke ontwikkeling is ook de nieuwe fietsverbinding langs de oostelijke beer. Een juiste inpassing en vormgeving van dit element kan bijdragen aan de beleving en toegankelijkheid van het bastion en de verbinding tussen het buitendijkse landschap en de vesting. De brug was geen onderdeel van de visie

*Bron: Uitvraag ontwerpopdracht inrichting Bastion Groningen te Willemstad.

Historische ontwikkeling

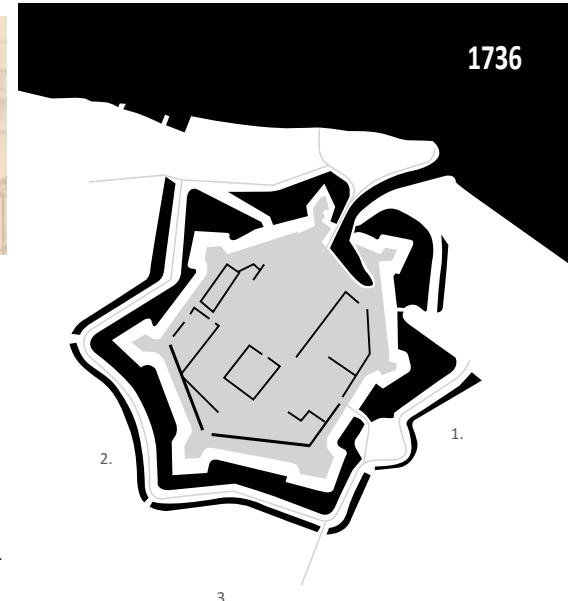
1586

1. De oude fortificaties uit 1583 door Willem de Zwijger opgedragen en door zijn zoon Maurits afgemaakt. (Oud Hollands systeem)
2. De twee bastions Groningen en Gelderland zijn later gebouwd om de watertoegang beter te verdedigen in 1602. Deze worden met steen bekleed vanwege het getijde water.

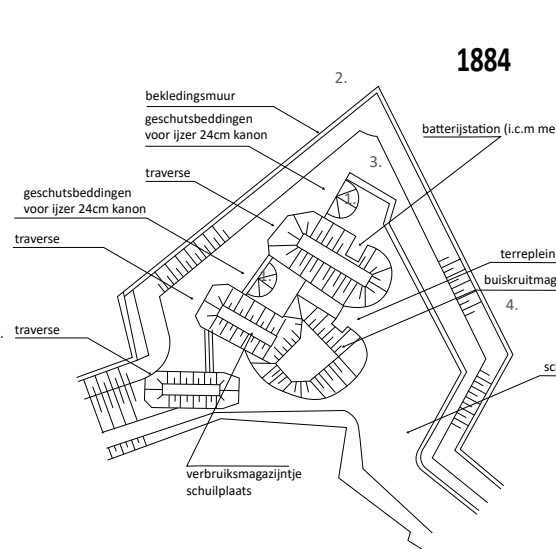
1736

1. In 1621 wordt de vesting verder verbeterd met een buitenwal en een tweede gracht.
2. In 1747 werd Willemstad het centrum van de stelling aan het Hollands Diep en Volkerak.
3. De stad werd onderdeel van de Zuider-Waterlinie
4. Willemstad wordt dan omringd door een aantal aarden forten die begin 19de eeuw (1800) in de franse tijd worden uitgebouwd tot stenen forten.

1884

1. Op het bastion Groningen werden eind 19de eeuw twee zware kanonnen geplaatst op raamaffuit dat zijn die draaiplateaus. 1865 bouw munitiedepot.
2. Dit buitendijks gelegen bastion wordt door middel van bekledingsmuren tegen hoge en zeer hoge waterstanden beschermd. Ze zijn in 1872 vernieuwd.
3. In 1884 zijn op dit bastion de nu nog aanwezige vaste opstellingen voor het te plaatsen positiegeschut, in dit geval kustgeschut, gebouwd
4. In de naar het-oosten gelegen wal heeft men in 1915 en gewapendbetonnen schuilplaats gebouwd

2019

1. Gemeentehaven Willemstad
2. Jachthaven Willemstad
3. Jachthaven De Batterij Willemstad bij de Werkhaven

De locatie (huidige situatie)

1. Bastions Groningen en Gelderland (1602)
2. De beer
3. Ophaalbrug
4. Op het bastion Groningen werd in 1865 een munitiedepot gebouwd. In 1885 wordt deze verbeterd (bomvrij gemaakt) er komen twee raamaffuiten (beton-staal draaiplatforms) voor 24 cm ijzer kanonnen op het Bastion die het Hollands Diep moeten bestrijken.
5. In de naar het-oosten gelegen wal heeft men in 1915 een schuilplaats gebouwd van gewapend beton.

PUBLIEKE WORKSHOP 1
VERSCHILLENDE THEMAS EN OPTIES BESPROKEN

Visueel contact

Bereikbaarheid

**Historische
Gelaagdheid**

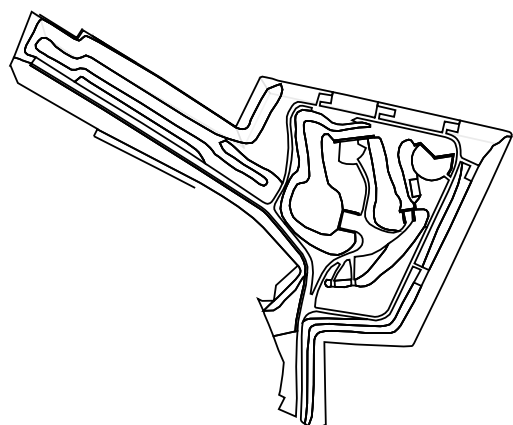

Programmering

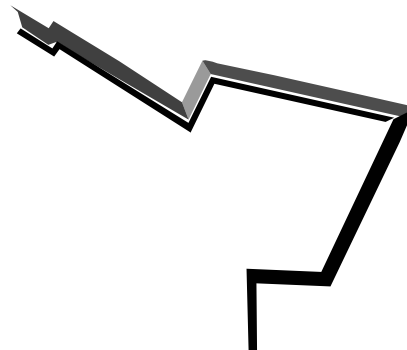
UITDAGINGEN - 4 themas

Het bastion heeft het in zich om de komende jaren een plek van betekenis te worden voor de bewoners en bezoekers van Willemstad. Het ontwerpteam stelt voor om in deze ontwikkeling de gelaagde en rijke geschiedenis van het bastion als uitgangspunt te nemen. De verschillende elementen op het bastion weerspiegelen opeenvolgende periodes in de geschiedenis van Willemstad. Het ontwerpteam ontdekte dat niet alleen deze gelaagdheid tot een ongearticuleerde brij waren versmolten bovendien kwam het team erachter dat veel van de kwaliteiten van het bastion in de loop van de tijd waren verstoord, zoals de routing van de paden en het profiel van de werken. De opgave is dan ook om met het ontrafelen en articuleren van de verschillende historische elementen helderheid en structuur aan te brengen.

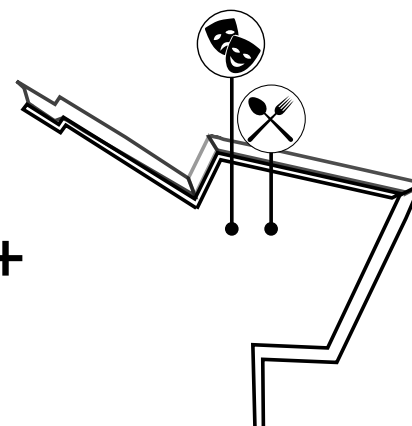
II. Ontwerp

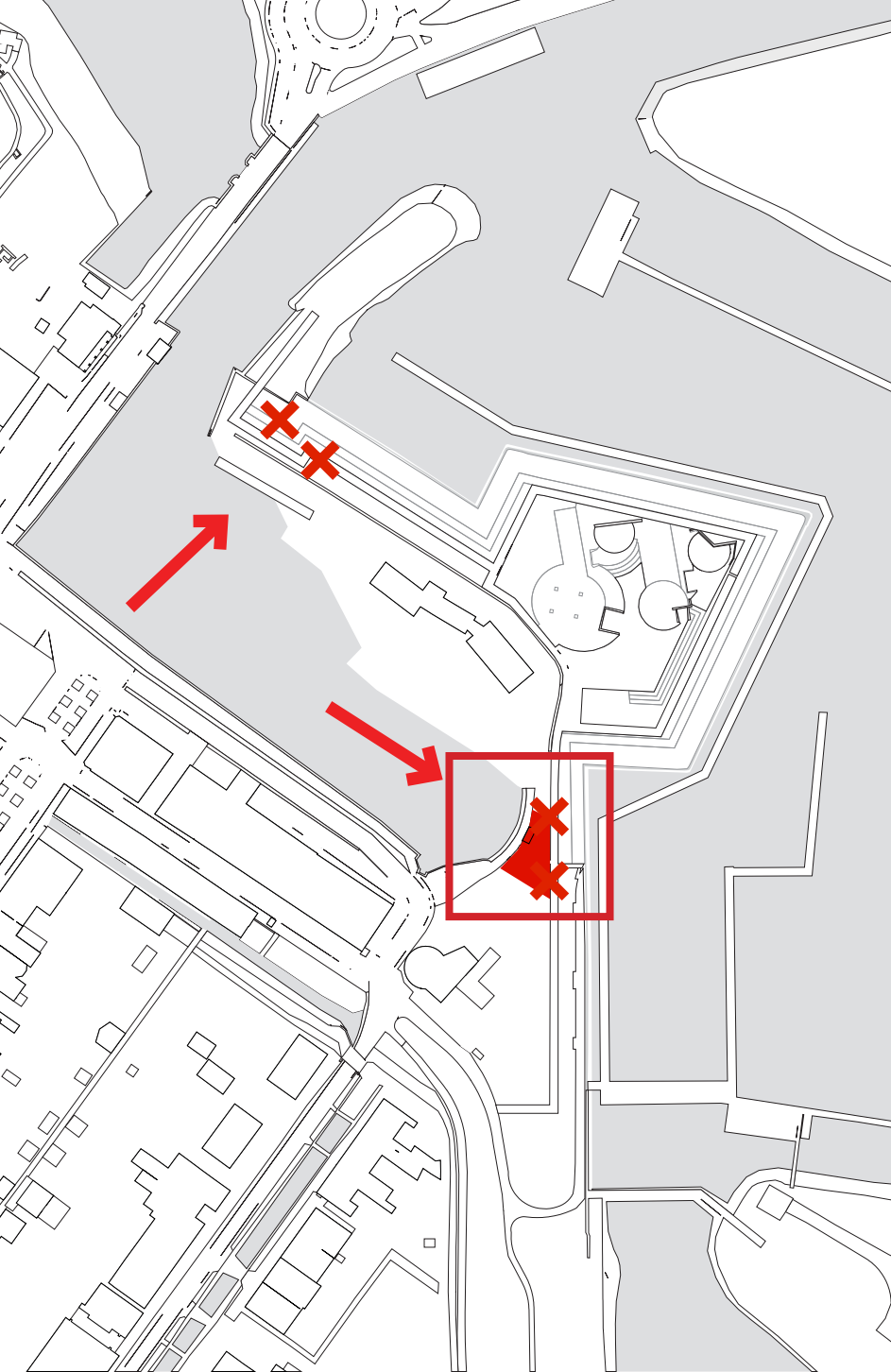
BESTAANDE SITUATIE

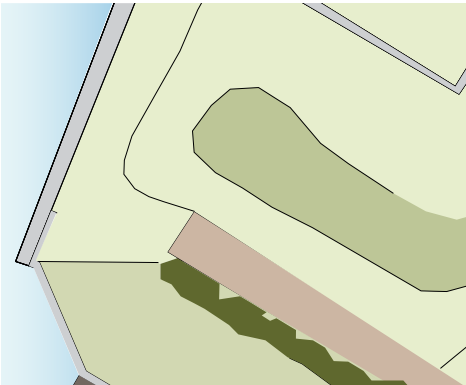
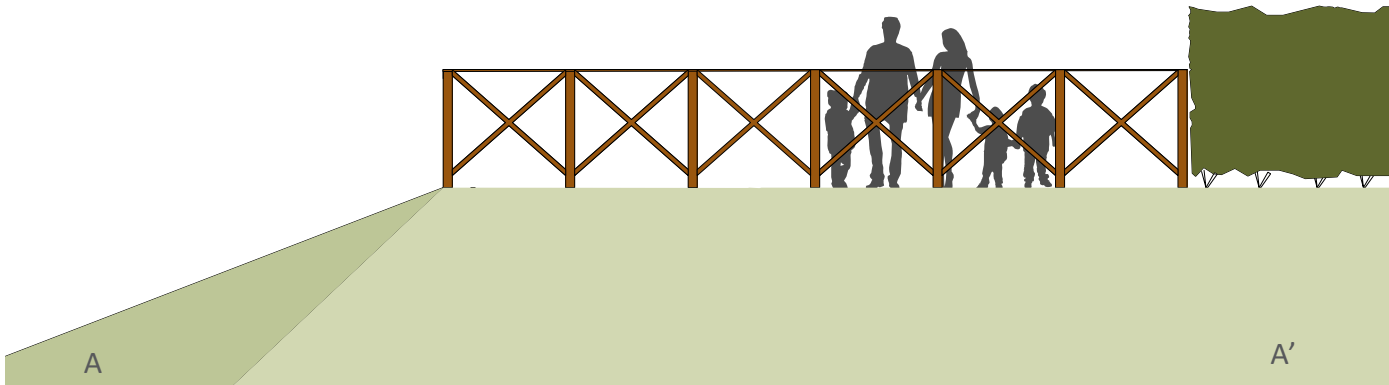
STOERE VORMGEVING

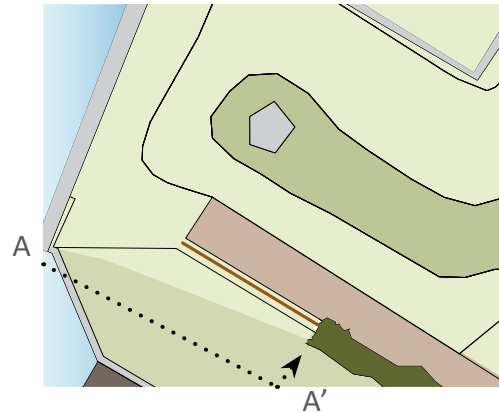
NIEUWE ACTIVITEITEN

Hek bij ingang haven

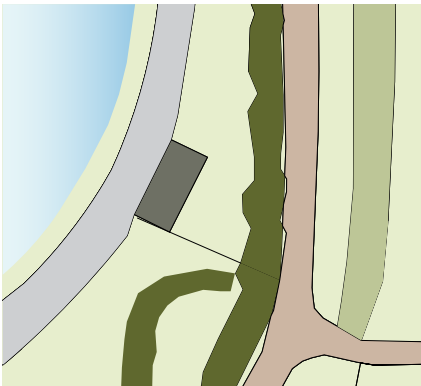
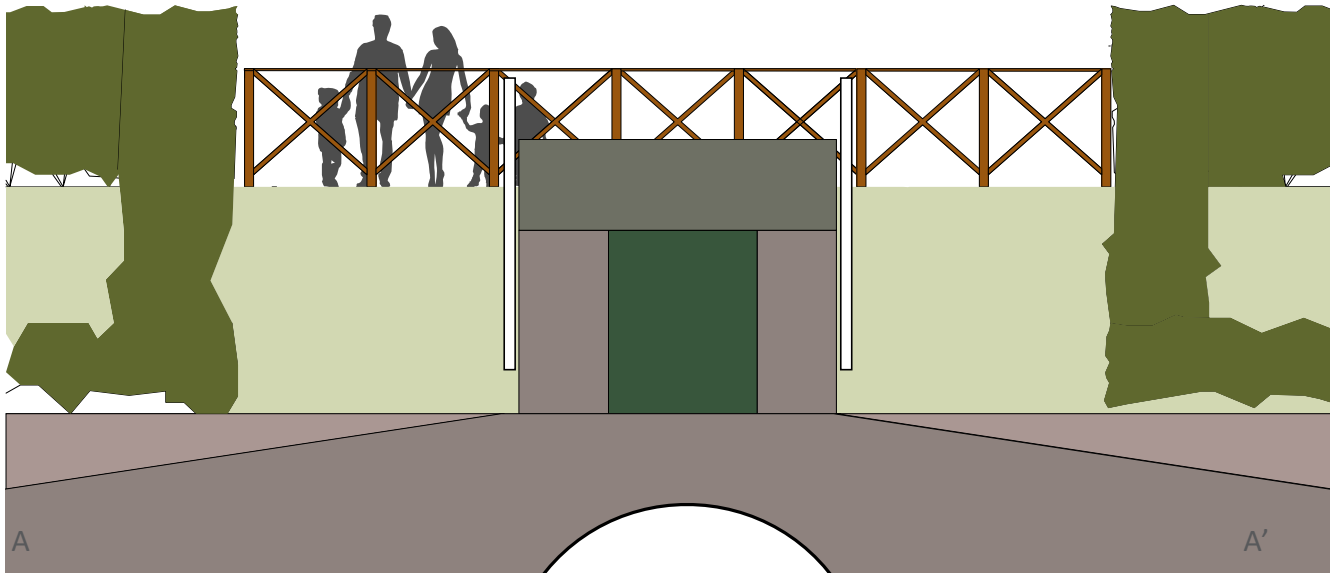

BESTAANDE SITUATIE

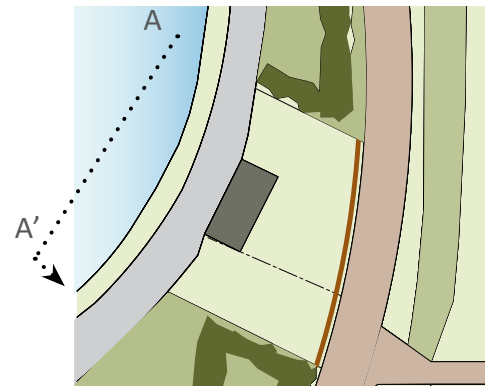

NIEUWE SITUATIE MET HEK

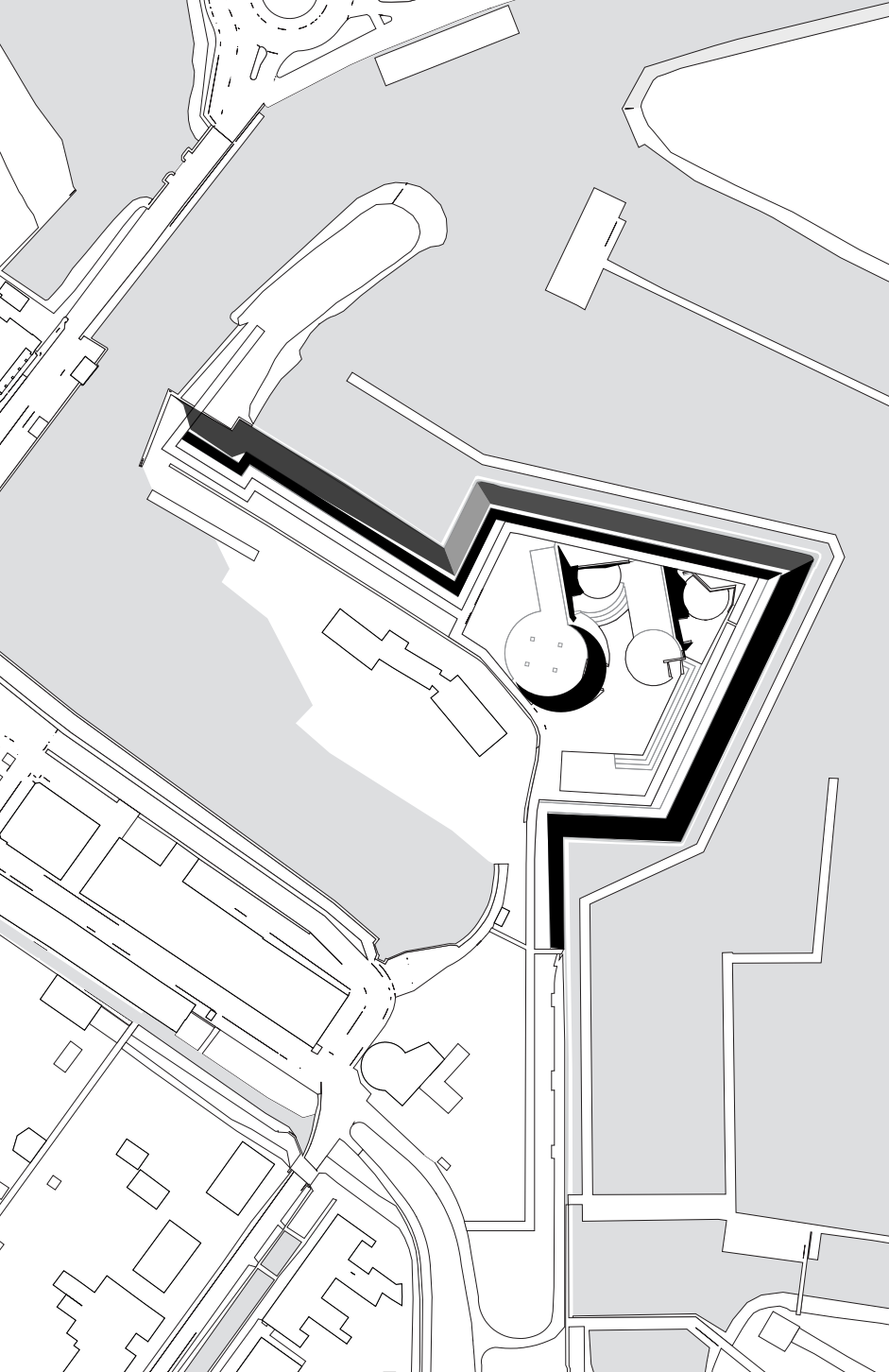
Hek bij sluisgebouw

BESTAANDE SITUATIE

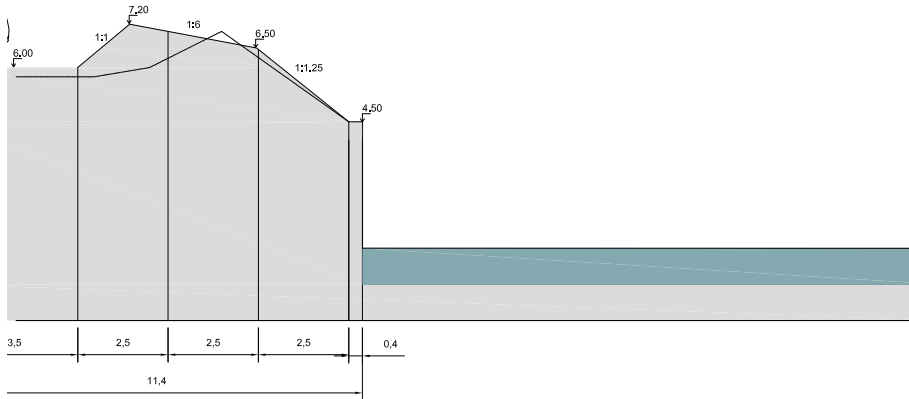
NIEUWE SITUATIE MET HEK

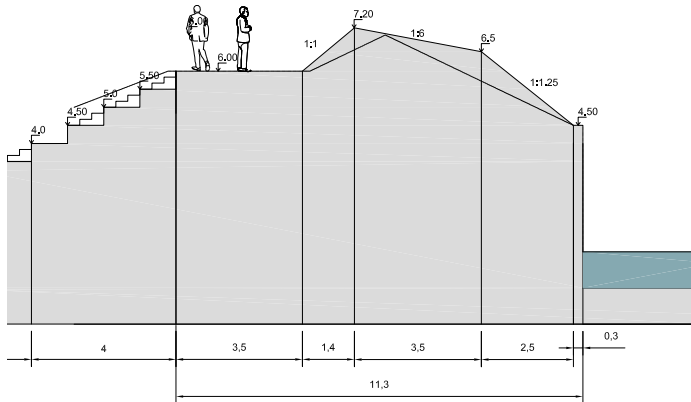
Herstel voorkant wallen (referentie 1865)

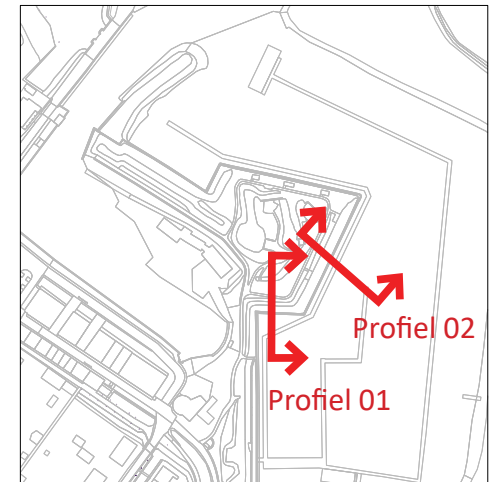
Profielen op bastion

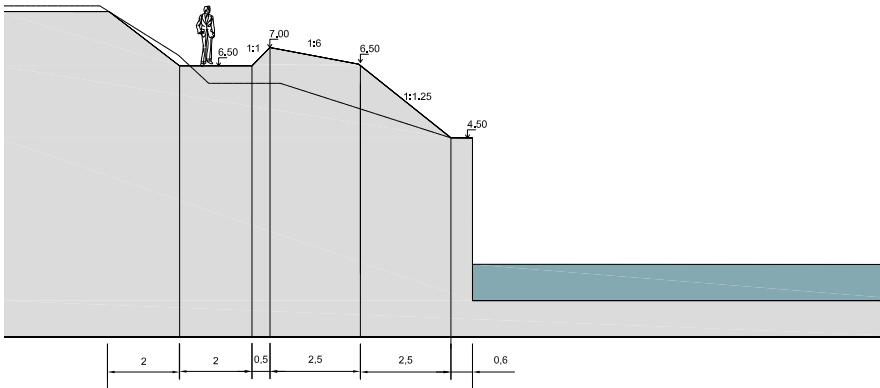
Profiel 01

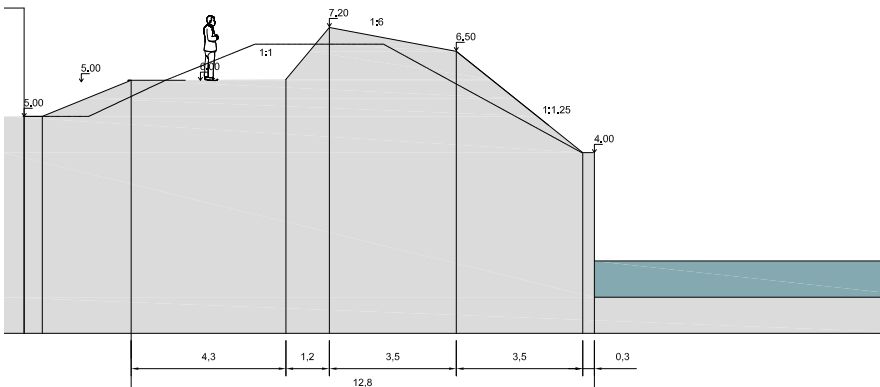
Profiel 02

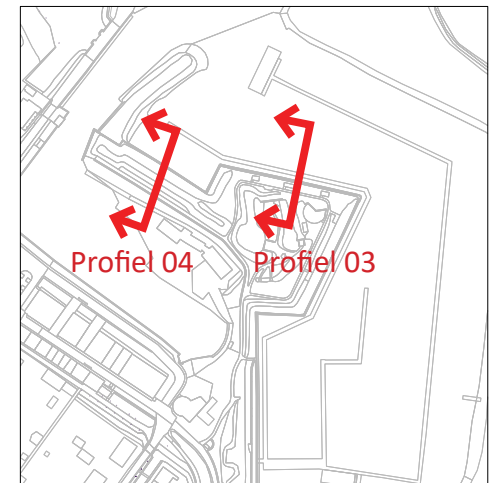
Profielen op bastion

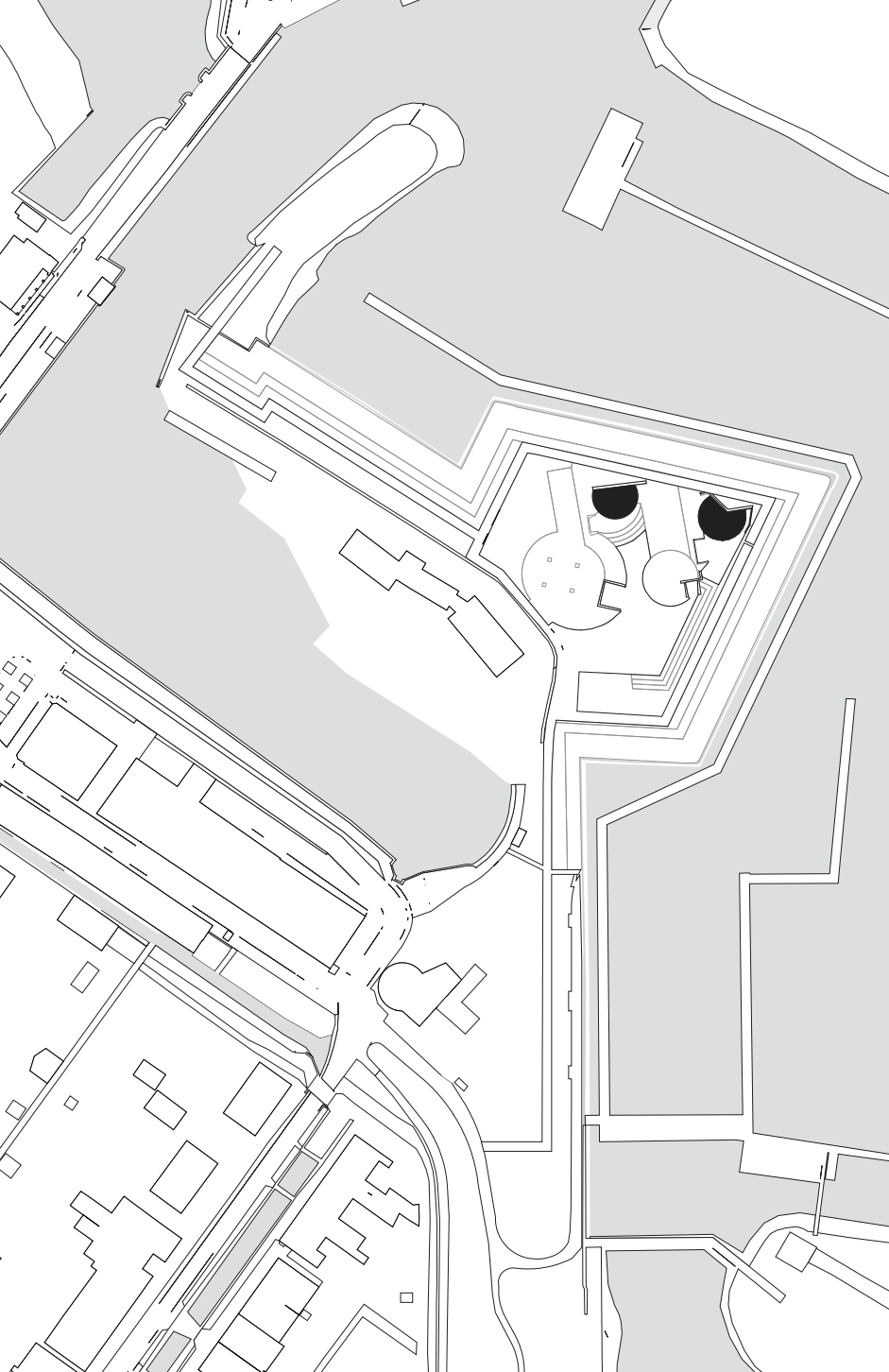

Profiel 03

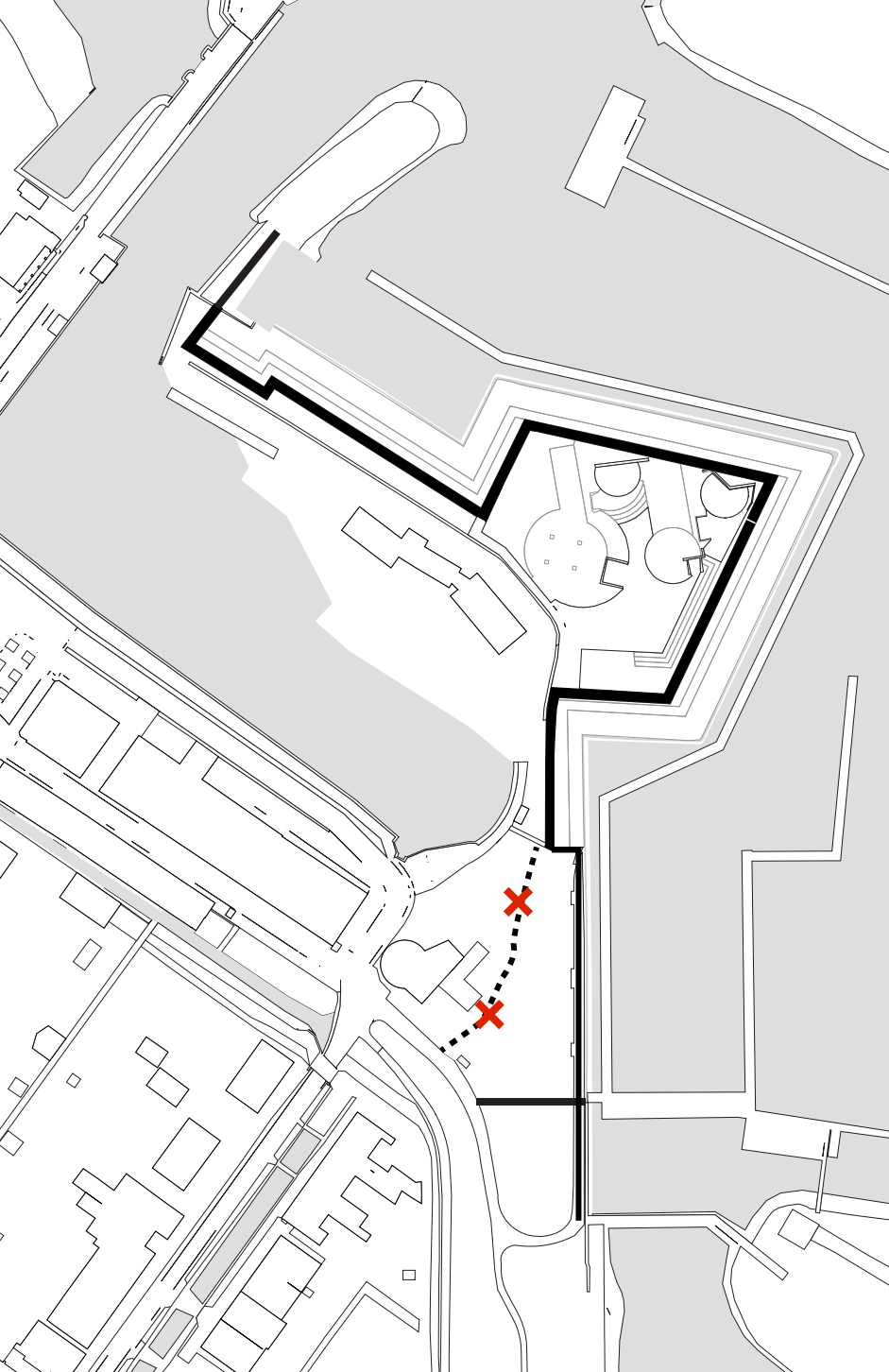
Profiel 04

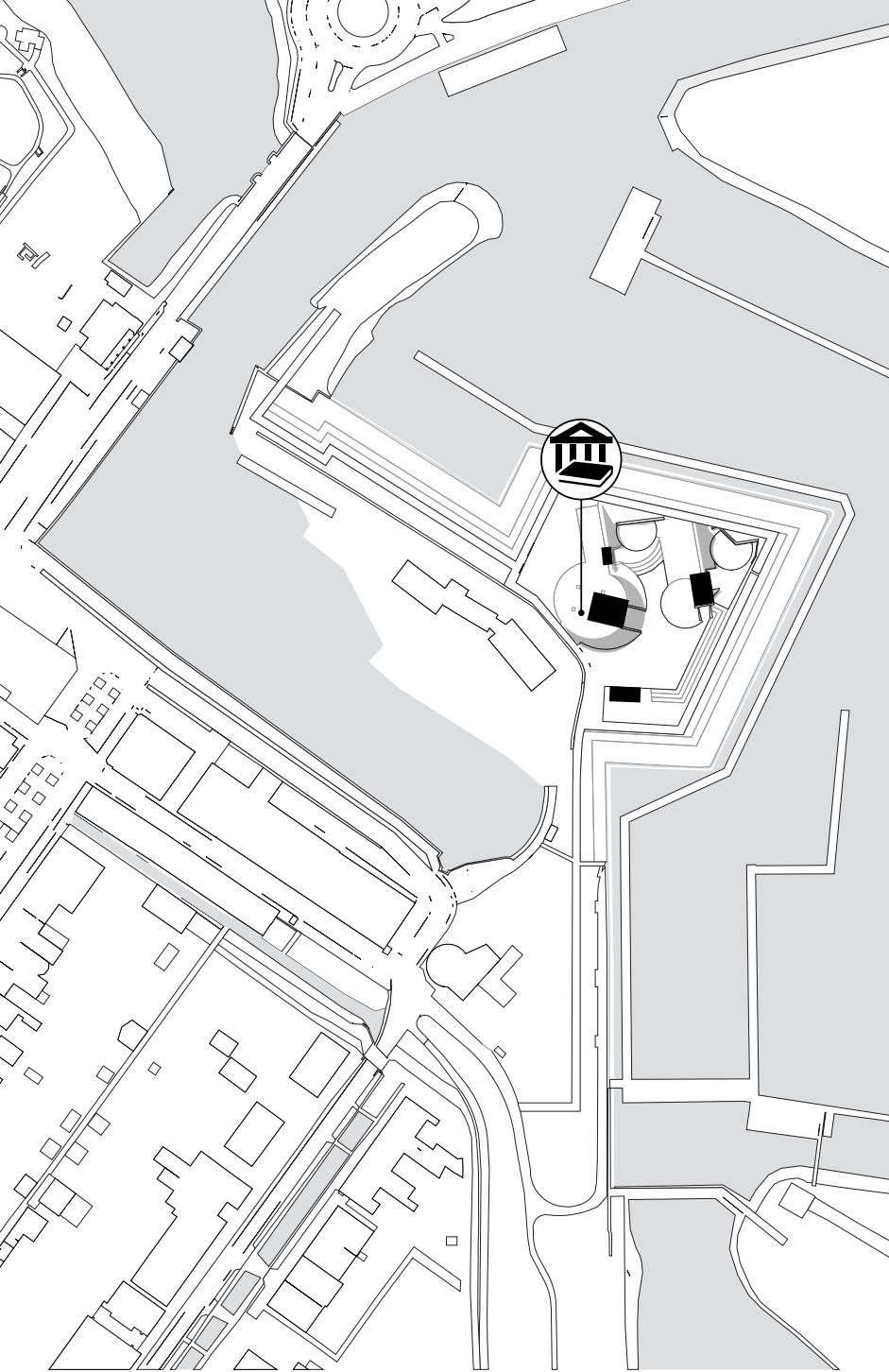

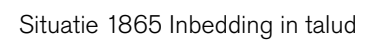
Halfverharding op kanonschietplaatsen

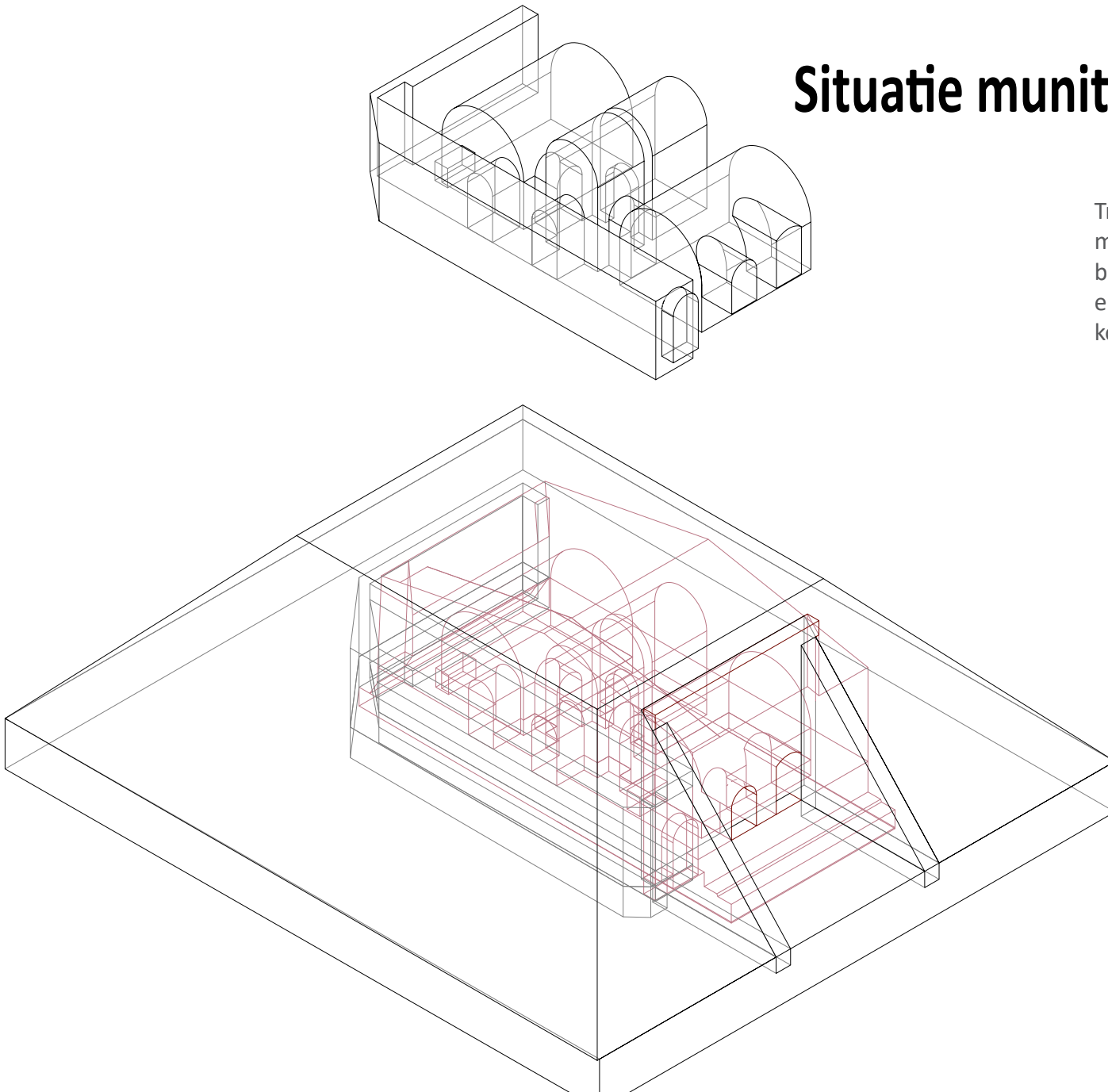
Padenstructuur verbeteren

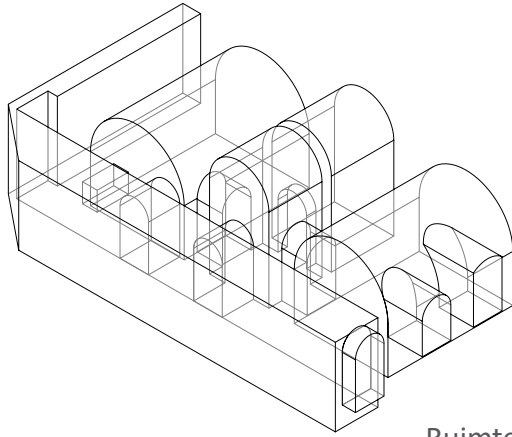
[illegible]

Situatie munitiegebouw 1885

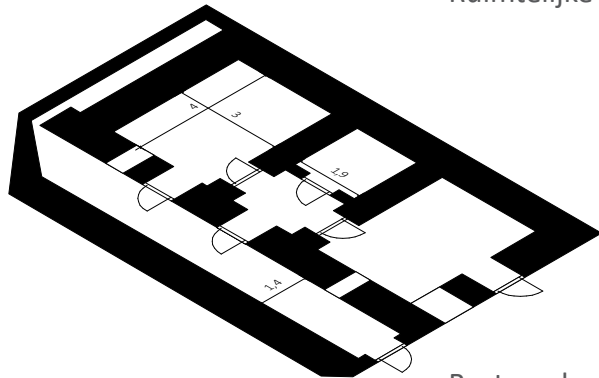
Transformatie van het munitiedepot naar een bomvrij munitiedepot. De entree wordt verplaatst en er komt een gangruimte bij.

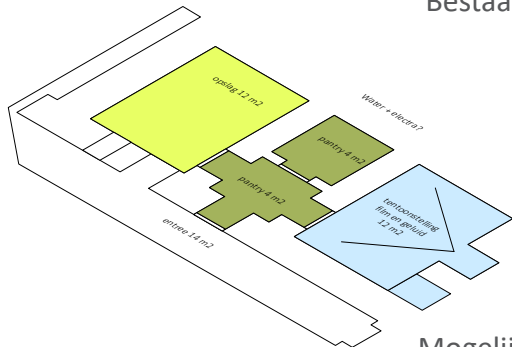
Voorstel indeling

Ruimtelijke opbouw van interieur

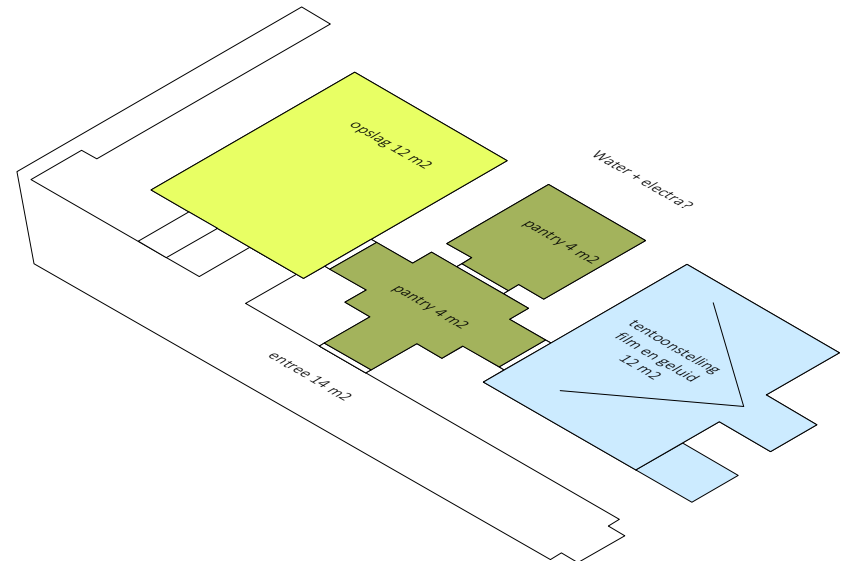

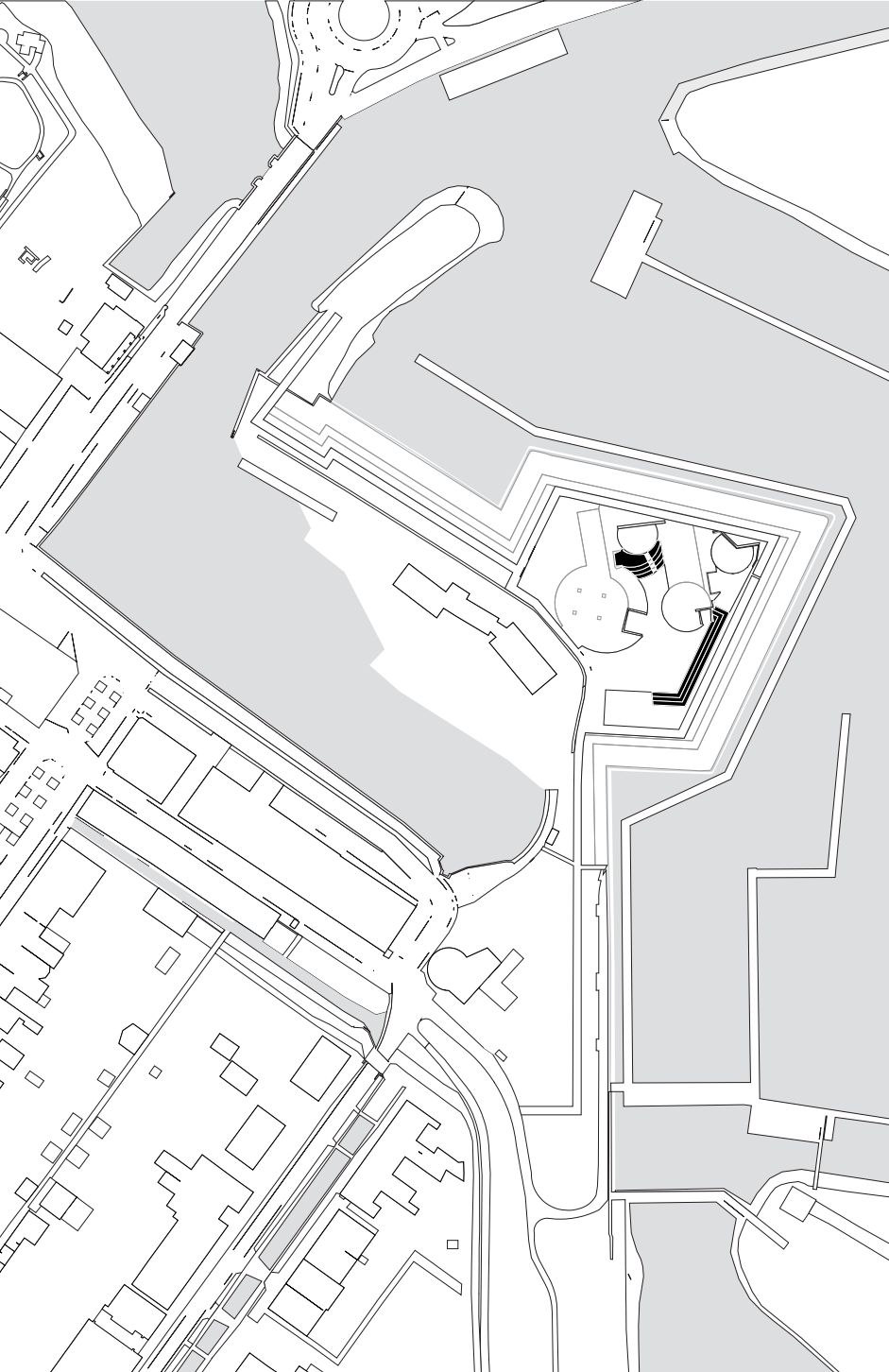
Bestaande plattegrond

Mogelijke functionele indeling

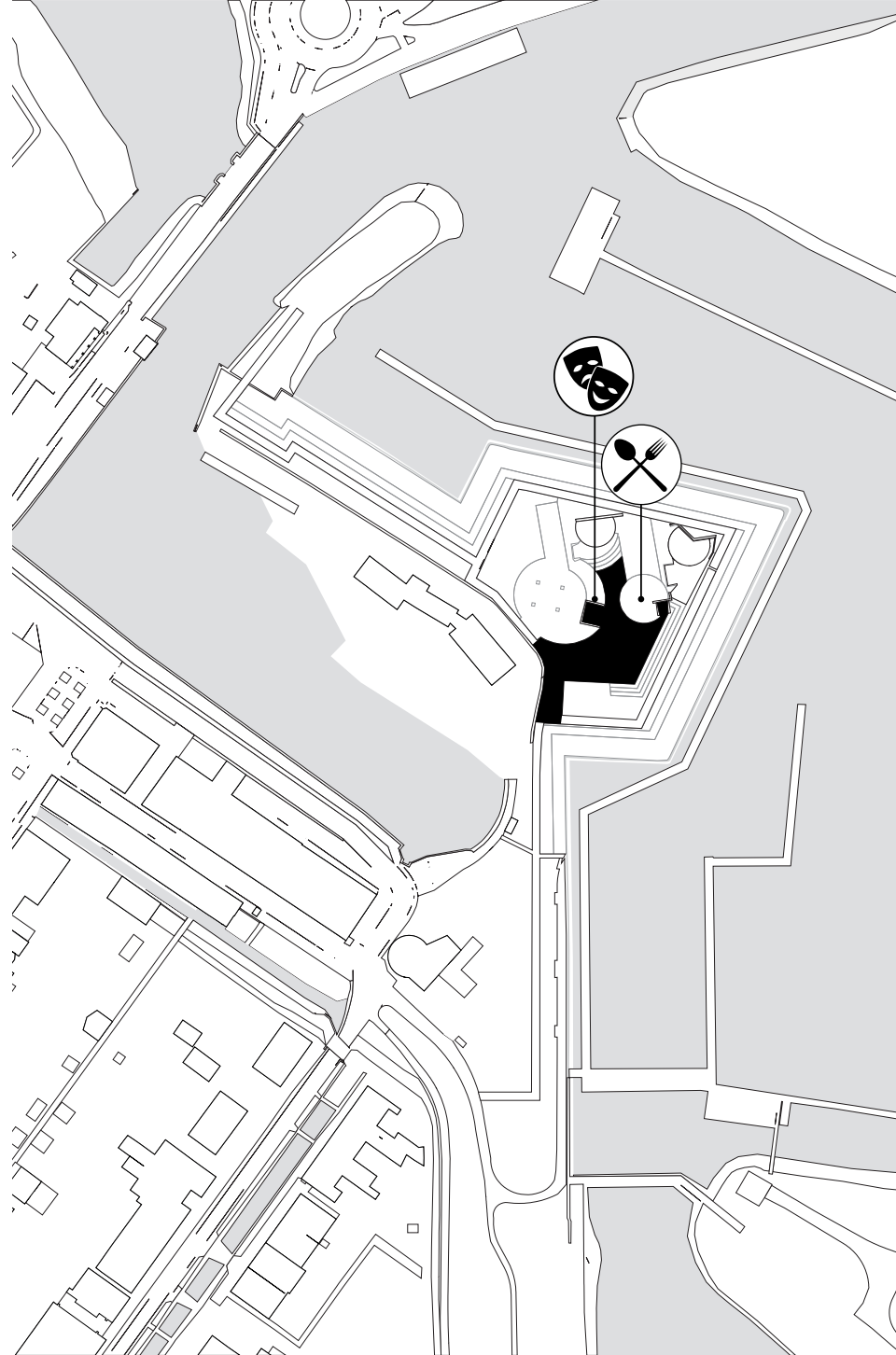
Het uitgangspunt is dat het gebouw niet open is voor publiek. De tentoonstelling in voorste ruimte met beeld en geluid. Deze is vanaf buiten te ervaren via de ramen en deuren. In achterste ruimte is opslag en eventueel water en electra voor evenementen.

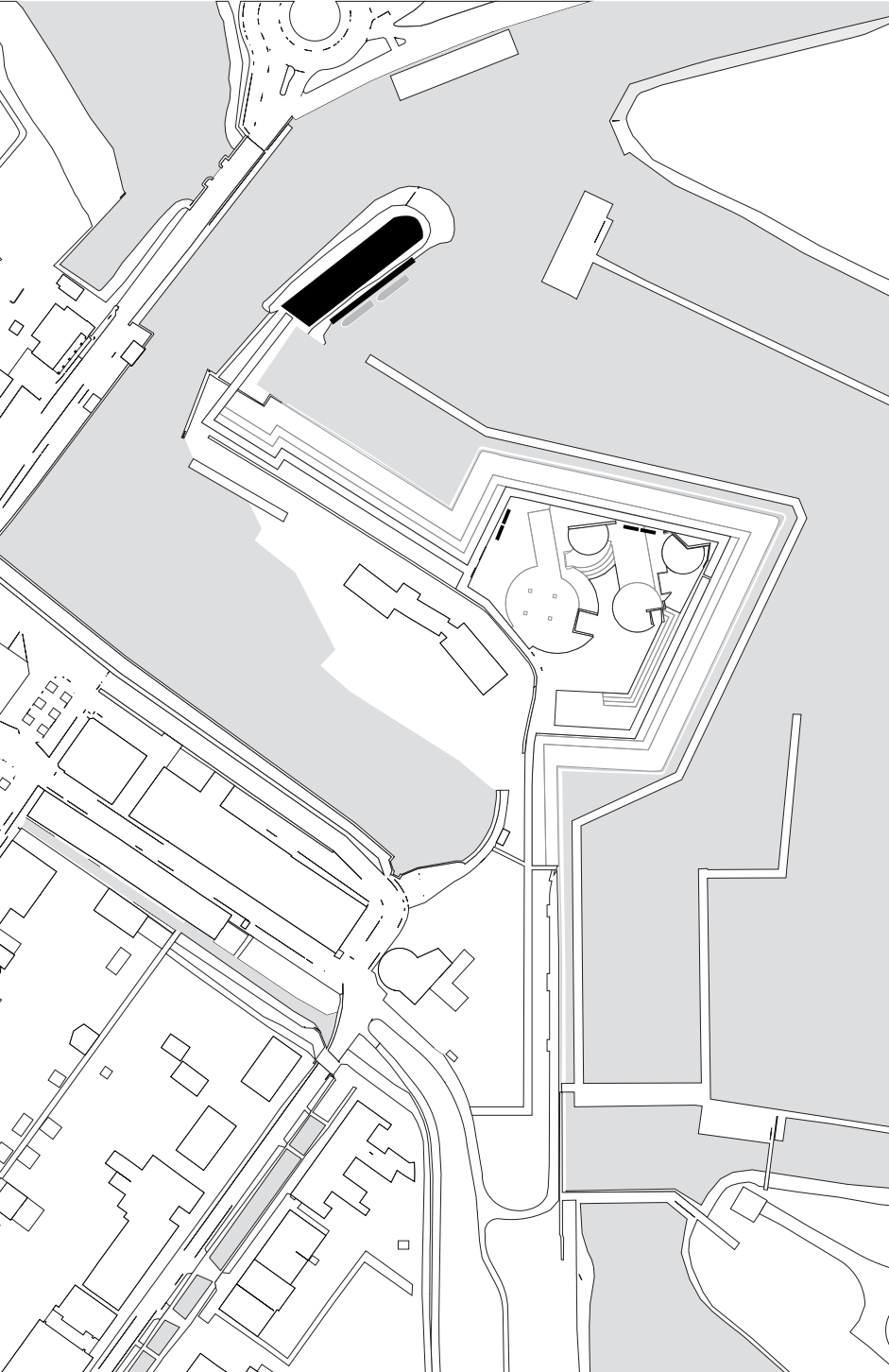
Verblijfsruimte

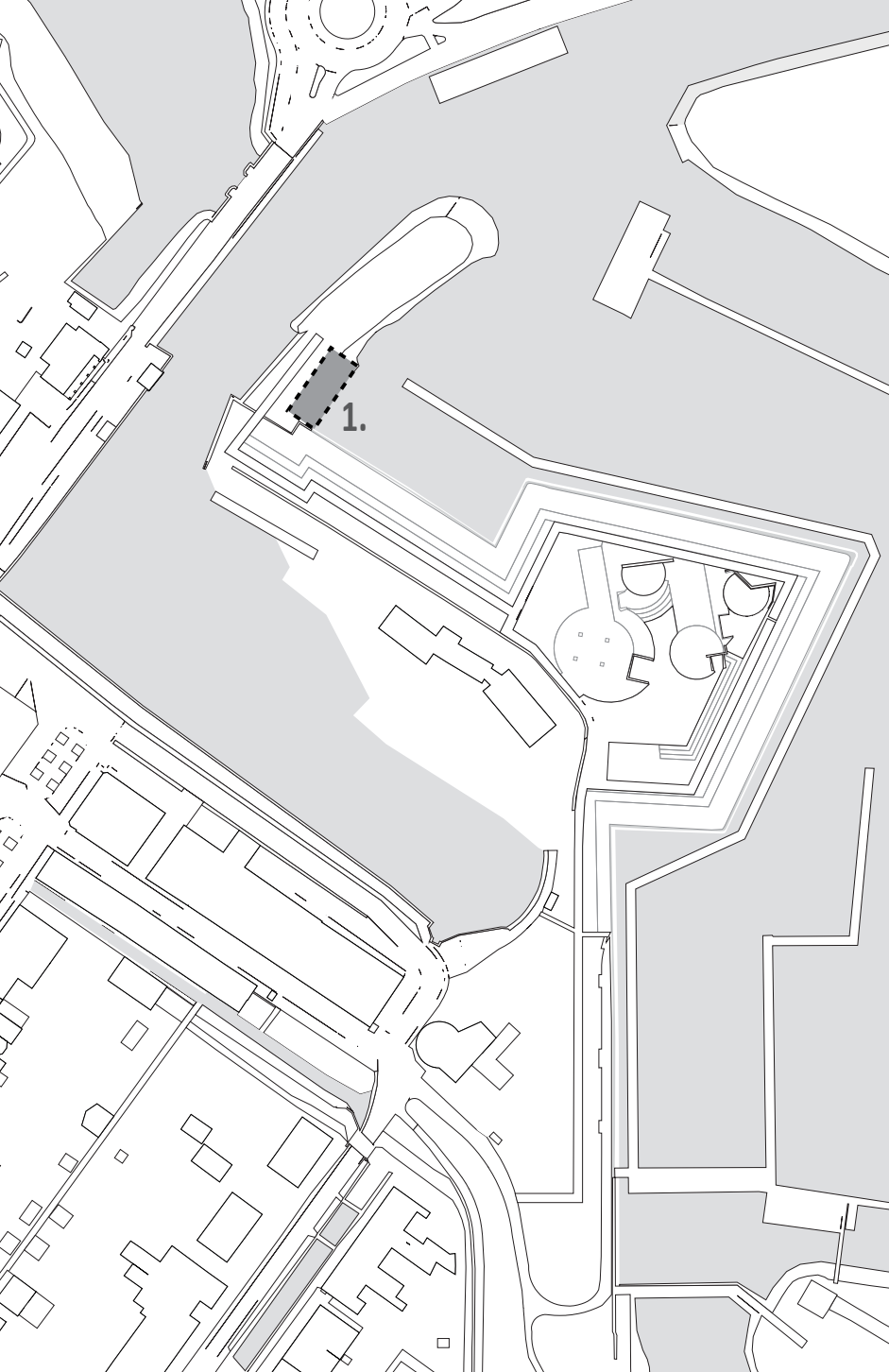

Terreplein in verstevigd gras
of halfverharding

Aanmeerpunt vaarbotten
& picknicken aan het water

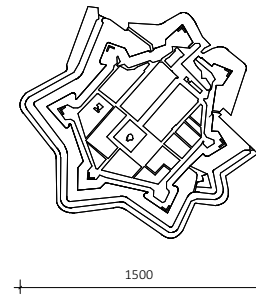
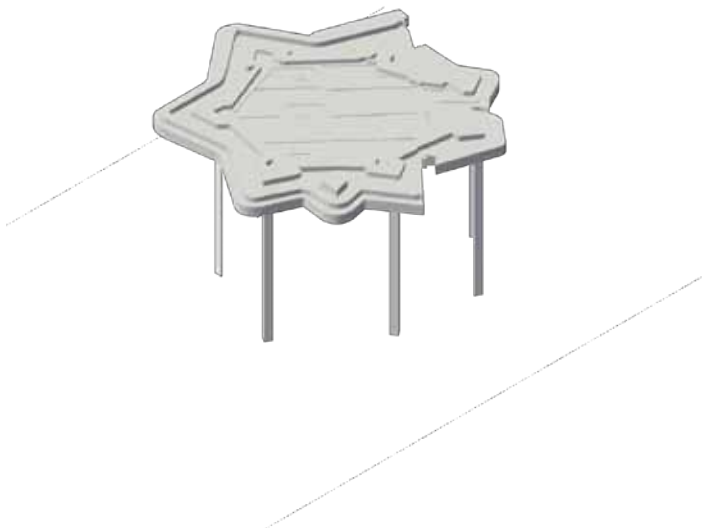
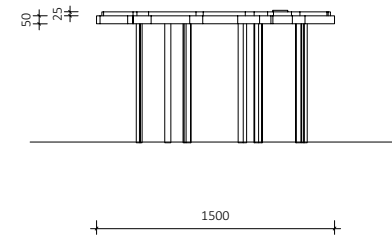
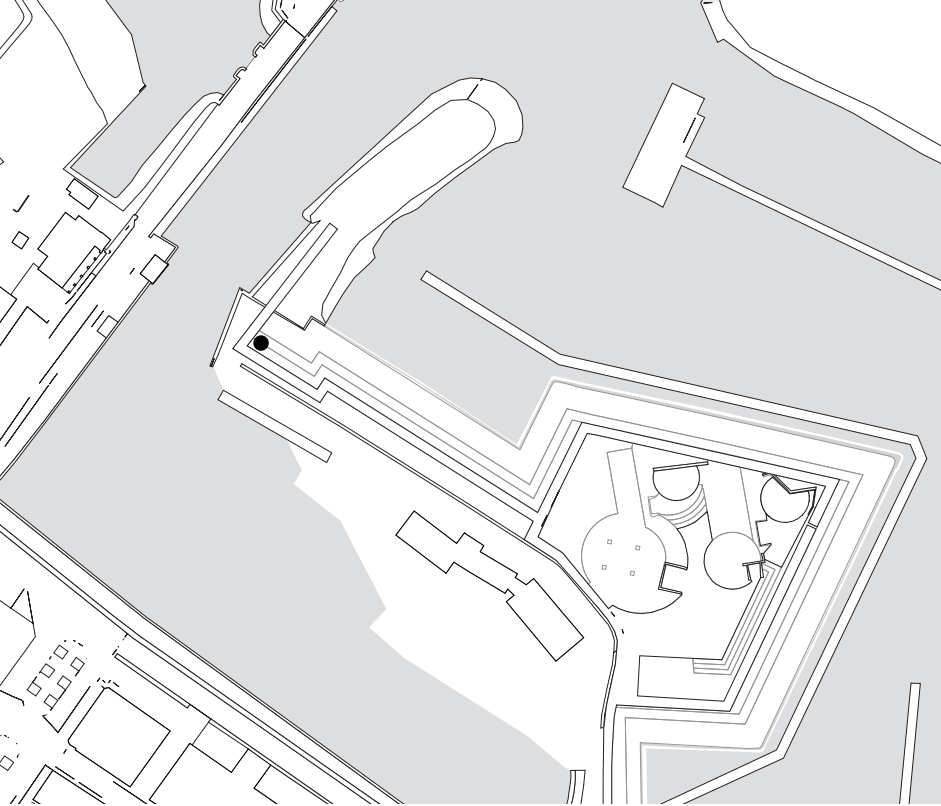

Beer accentueren

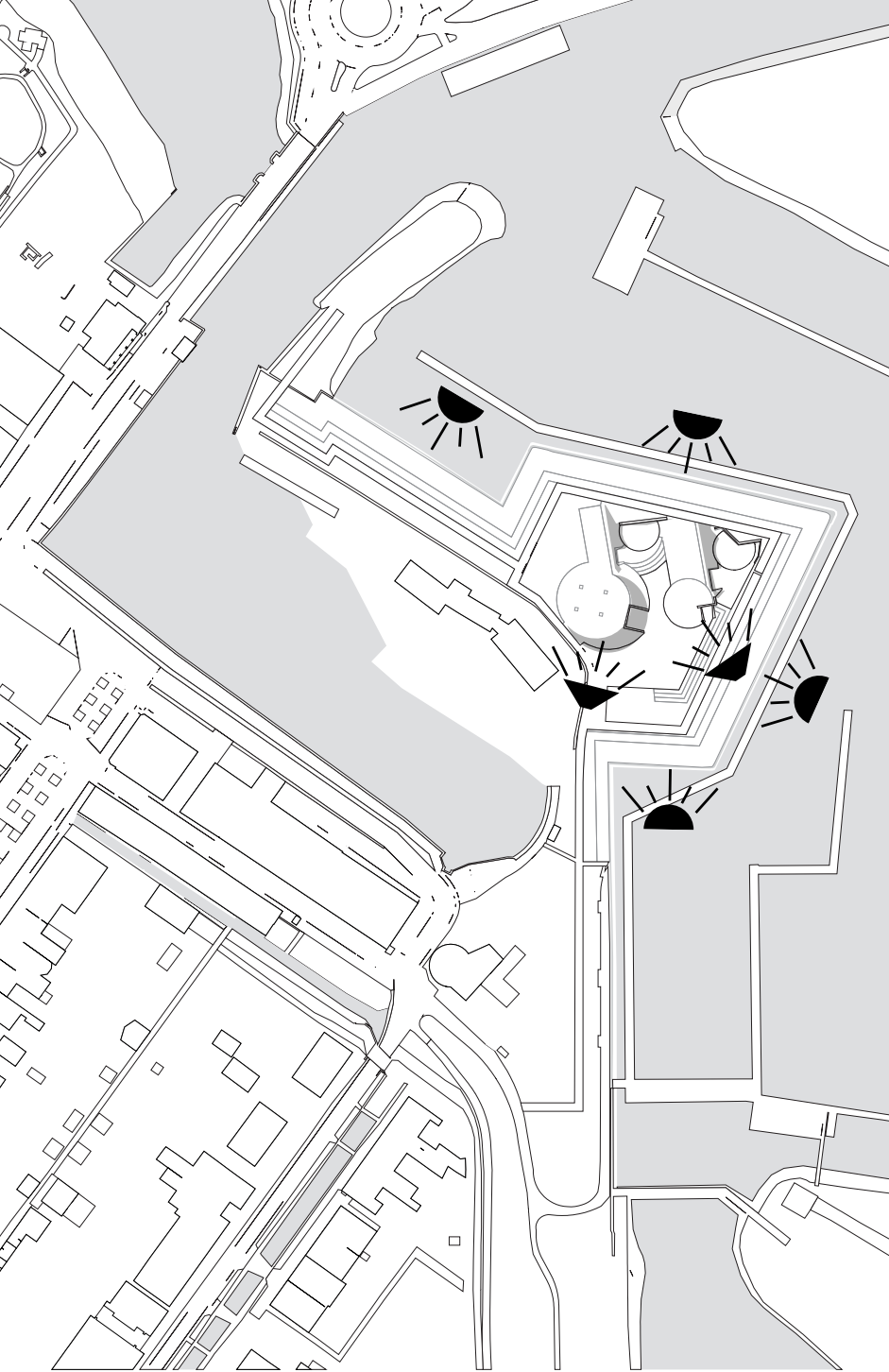

1. Grond deels verwijderen.

Panoramatafel

Licht op ingangen van munitiegebouwen en buitenkant kademuren

© 2015 Mel Boas/www.

III. Totaalontwerp

Ontwerp - Plangebied

-
1. Herstel wallen
 2. Hergebruik munitiegebouwen.
 3. Half verharding op kanonschietplaatsen
 4. Verblijf en cultureel programmering
 5. Padenstructuur verhelderen.
 6. Terreplein
 7. Zitplaatsen
 8. Licht bij ingang munitiegebouwen.
 9. Panorama tafel.
 10. Beer zichtbaar maken.
 11. Aanmeerpunt vaarboden (x2)
 12. Picknickplaats aan het water.
 13. Nieuw visueel verbinding naar het centrum

Visualisatie

Ontwerp - Omgeving

- 1. Nieuw visueel verbinding
- 2. Nieuwe padenstructuur op courtine

Inrichting Bastion Groningen te Willemstad

REDscape Landscape & Urbanism, Daf-Architecten
Eindrapport

10 december 2019
in opdracht van de Gemeente Moerdijk

